

на загострені стосунків, поведінка аб'юзера ставала ще більш агресивною, а психологічний тиск інтенсивніший (цю закономірність відмічав у своїй роботі Л. Бенкрофт [1]. Наведемо цитату Респондентки 7: «*Почти после каждой сессии он отрывался на старшем сыне, а потом принуждал меня к сексу*».

У ході аналізу транскриптів ми також висунули припущення, що жертви домашнього насилля переживають посттравматичний стресовий та психосексуальні розлади.

Список використаних джерел

1. Бенфорт Л. Почему он это делает. Кто такой абыузер и как ему сопротивляться. Москва: Бомбара, 2020. 400 с.
2. Бусыгина Н. П. Качественные и количественные методы исследований в психологии. Москва: Юрайт. 2015. 423 с.
3. Квале С. Исследовательское интервью. Москва: Смысл. 2003. 301 с.
4. Braun V., Clarke V. Thematic analysis: a practical guide. London: Sage Publications Ltd. 376 p.

О.Г. Щукур

кандидат психологічних наук,
молодший науковий співробітник
лабораторії психології політико-правових відносин,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
olga.tsukur@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ КОМБІНОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ ВИВЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СИНТЕЗ ДВОХ МЕТОДОЛОГІЙ ТА ОБ'ЄДНАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЦЕДУР

У процесі теоретичного аналізу нами було визначено, що православна ідентичність як соціальна конструкція реалізується у трьох вимірах, що становлять водночас компоненти індивідуальної ідентичності:

- інституційна складова православної ідентичності, яка формується в результаті соціалізації в православному соціумі через залучення до норм віросповідання, життя й поведінки;
- позаінституційна складова православної ідентичності, що формується як наслідок відтворення релігійних практик у побуті, щоденному житті, відносинах зі світськими закладами тощо;
- особистісно-інтимна складова православної ідентичності, що формується в результаті особистого спілкування з Богом та індивідуального освоєння православної традиції.

Ставлячи питання про адекватність дослідницьких процедур, які можуть бути застосовані до вивчення особливостей конструювання православної ідентичності, ми, насамперед, звернули увагу на різнорівневість складових, конституенти котрих, безсумнівно, перебувають на різних рівнях соціальної реальності. Таким чином, кожна складова православної ідентичності буде досліджуватися за допомогою різних методів і навіть методологій, що відповідатиме специфіції кожної компоненти, але проблематизуватиме загалом дизайн дослідження, оскільки вимагатиме вирішення окремих проблемних питань, пов'язаних із поєднанням двох різних дослідницьких стратегій.

Насамперед вирішувалося питання формування вибірки при проведенні змішаного дослідження, через обґрунтування адекватності вибору стратегії її побудови як у якісному так і у кількісному дослідженні. Таким чином, на початковому етапі дослідження виникло кілька проблем: визначення ключових характеристик досліджуваної сукупності, які дозволять оптимізувати процес доступу до вибіркової сукупності (а також розроблення алгоритму фіксації цих ознак); забезпечення коректного звертання до таких осіб та встановлення контакту з ними. До того ж потрібно було врахувати такі проміжні змінні, як вік та стать, що очевидно можуть чинити вплив на конструювання православної ідентичності. На наш погляд, найбільш адекватними процедурами формування вибіркової сукупності є вибірка «снігової кулі» та вибірка, керована респондентами (respondent driven sampling) [2-6]. Ці методи

формування вибірки застосовуються у тому числі при вивченні, так званих «прихованіх груп» [11].

Крім того, постало питання про коректність об'єднання в один масив даних отриманих на двох субвибірках, оскільки вибірки формувалися різними методами, що могло позначитися на отриманих даних, зокрема, викликати статистично значущі відмінності за усіма чи окремими змінними, що вимірювалися у дослідженні (на основі порівняльного аналізу, проведеного за допомогою критерію U-Манна-Бітні, можна стверджувати, що відсутні статистично значущі відмінності, які могли виникнути внаслідок формування двох вибірок двома різними методами. Отже, маємо підстави об'єднати масив і робити спільній аналіз).

Незважаючи на те, що дискусії з приводу статусу, переваг і недоліків, а також можливостей інтеграції кількісних і якісних методів в гуманітарних і соціальних науках розпочалися ще у минулому столітті, інтерес до питань коректного поєднання якісної і кількісної методології, не слабшає.

Принагідно увиразимо своє бачення переваг дослідницької стратегії, побудованої за принципом доповнюваності:

- мішана стратегія повинна розглядатися як новий тип методології, відмінний як від принципів кількісних, так і якісних методів наукового пошуку, а отже, вона має власні критерії науковості, власні процедури оцінювання надійності, валідності отриманих результатів та репрезентативності вибірки;

- проведення якісного та кількісного збору даних окрім один від одного без інтегрування процедур тріангуляції перетворює результати цих досліджень лише в самостійні ізольовані частини;

- проведення мішаних методів з використанням комплексного підходу дає цілісності більше, ніж сума окремих його частин [10].

У більшості випадків якісний підхід розглядають як конкурентну щодо кількісного підходу парадигму, протиставляючи їх один одному за низкою параметрів. Протилежна точка зору на проблему – так званий

методологічний еклектизм – розглядає якісні і кількісні методи як більш-менш рівнозначні, а їх специфіку бачить в тому, що вони призначені для вирішення різного типу наукових проблем, дослідження різного типу об'єктів тощо. У нашому дослідженні ми дотримуємося останньої позиції. А тому потрібно було чітко визначити, які властивості досліджуваного предмету (конструювання православної ідентичності) можуть бути досліджені в рамкахожної із методологій і визначити можливі ризики для дослідження з боку порушення тих чи тих методологічних приписів [3].

На наш погляд, інституційна складова основним своїм конституентом має релігійний інститут (Церкву), який підтримує та відтворює набір певних дій, орієнтованих на залучення людини до віри, а також специфічну форму комунікації, через яку відбувається соціалізація особи у релігійній спільноті. Важливу роль тут відіграє сукупність мовленнєвих комплексів, які супроводжують процес взаємодії комунікантів, включаючи текстові фрагменти, що використовуються в процесі релігійної комунікації. Отже, на наш погляд, звернення до дискурс-аналізу є найбільш виправданим, оскільки дозволить визначити механізми релігійного дискурсу, під упливом яких конструюється зміст інституційної складової православної ідентичності, виокремити особливості конструювання образу «православного християнина» (його змісту та структури) та структурні елементи такого образу: особистісні, ціннісно-нормативні, мотиваційні й поведінкові регулятиви.

Стосовно позаінституційної складової слід зазначити, що вона найбільш виразно виявляється у поведінкових ритуалах. Фактично, ми можемо говорити про те, що і привнесення елементів релігійного дискурсу в дискурс побутовий, і функціонування, розвиток релігійного дискурсу в нетиповому для нього соціальному (побутовому) контексті є складовими частинами цілісного простору. Важливо розуміти, що такі поведінкові ритуали завжди суб'єктивні, оскільки пов'язані з особистим трактуванням тих смислів, які вкладає людина у свої дії. Це процес «живого» емоційного переживання дотику до сакралізованого змісту життя.

Отже, для методичного аспекту дослідження це означає необхідність пошуку такого інструментарію, який відкривав би доступ як до загальної, так і індивідуальної моделі репрезентації змісту релігійного досвіду. Таким вимогам, на наш погляд, відповідає метод семантичних універсалій, розроблений О. Артем'євою [1]. Семантична універсалія аналізується лише якісно, проте в основі лежать елементарні описові статистики (частоти, ранги). Валідність методу семантичних універсалій неодноразово була доведена авторкою та її колегами за допомогою методу семантичної реконструкції: семантичні універсалії, отримані за допомогою однієї групи випробуваних, пред'являлися іншим групам випробуваних з проханням назвати об'єкт з такими ж характеристиками (конструювання) або вибрати серед інших об'єктів. З високим ступенем достовірності (0,01) неодноразово доведено конструювання або вибір саме початкового об'єкта [9].

Нарешті, інтимно-особистісна складова православної ідентичності може досліджуватися в рамках психометричного підходу до діагностики особистості, оскільки він орієнтований головним чином на кількісний вимір характеристик і параметрів, за допомогою яких описується особистість. А наявність кількісних вимірювань (за умови їхньої надійності та валідності) надасть нам можливість кількісного порівняльного аналізу різних моделей. Варто наголосити на тому, що психологічна діагностика індивідуальної релігійності особистості наражается на проблему складності самого предмета дослідження. Найбільш часто дослідники використовують для вивчення релігійності методики, розроблені для інших дослідницьких цілей. Подібна позиція має амбівалентний характер, оскільки з одного боку, дозволяє вивчати релігію, не вдаючись до специфічного інструментарію, але, з іншого боку, такі дослідження можуть страждати підміною предмета, коли релігійні феномени редукуються до інших екзистенційних змістів. Для виконання поставлених завдань обрано «Шкалу релігійної орієнтації» (Г. Олпорта, Д. Росса) [8] та «Тест структури індивідуальної релігійності» (Ю.В. Щербатих) [7].

Поєднання кількісних і якісних методів в дослідженні (вимірювання, обробці, інтерпретації результатів) забезпечує поглиблене вивчення процесу конструювання моделей православної ідентичності. Доцільність використання мішаної методології ґрунтується на припущеннях, що у результаті проведення комплексного використання мішаних методів буде отримано принципово новий тип знання про досліджуваний предмет.

Список використаних джерел

1. Артем'єва Е.Ю. Основы психологии субъективной семантики. Москва: Наука; Смысл, 1999. 350 с.
2. Балакірева О.М. Ефективність RDS (вибірки, що реалізується респондентами) для досягнення латентних груп респондентів: на прикладі дослідження молодих СІН у чотирьох містах України. *Український соціум*. 2006. № 3/4 (14/15). С. 7-25.
3. Бусыгина Н.П. Проблема качества качественного исследования: принципы научной этической валидизации. *Методология и история психологии*. 2009. Том 4. Выпуск 3. С. 106-130.
4. Иванова В.А. Особенности проведения дистанционных опросов онлайн. *Маркетинг в России и зарубежом*. 2015. № 1. С. 11-16.
5. Мавлетова А.М. Проведение онлайн RDS эксперимента: изучение мотивации гемблеров. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Социология*. 2010. № 4. С. 36-49.
6. Моисеев С.П., Савинкова Ю. К. Выборка, направляемая респондентом, в онлайн-опросе: к вопросу о динамике и качестве. *Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены*. 2014. № 6 (124). С. 43-50.
7. Мягков И.Ф., Щербатых Ю.В., Кравцова М.С. Психологический анализ уровня индивидуальной религиозности. *Психологический журнал*. 1996. Том 17. № 6. С. 119-122.
8. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды. Москва: Смысл. 2002. 462 с.

9. Серкин В. П. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики. Москва: Пчела. 2008. 378 с.
10. Цукур О. Г. Особливості конструювання особистістю православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства. Дис. на здобуття наук. ступеня к. психол. н. 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Київ. 2021. 274 с.
11. Baumes J., Goldberg M., Magdon-Ismail M., Wallace W. On hidden groups in communication networks. Technical report. 2005. Access mode: <http://www.cs.rpi.edu/~zaki/PaperDir/ISI06.pdf>.

О.В. Шевякова

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Дніпровський гуманітарний університет
olena_pci@ukr.net*

**ЧОМУ СЕАНС ІГРОВОЇ ТЕРАПІЇ МОЖЛИВО
РОЗГЛЯДАТИ ЯК ВАРІАНТ ЯКІСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Ми пропонуємо поглянути на клієнт-центрковану психотерапію, зокрема на «дитячий» варіант клієнт-центркованої психотерапії – ігрову психотерапію як на специфічне якісне дослідження (спільне або дослідження дитиною у відношеннях соприсутності) себе, відносин, та світу в цілому.

Звісно, тема *особистісного якісного дослідження* (в широкому сенсі взагалі якісного пізнання) себе, відносин, світу, окрім якогось явища чи будь-чого, чи будь-кого досить широко та не досить однозначно лунала починаючи з класиків Е.Гусерля, М.Хайдегера, Ж.П.Сартра та інших. Так, саме визначення якісної установки на відміну від буденної є потенційною можливостю кожної свідомості. Так, ми як науковці, частіше за все звертаємо увагу на те (і досить просунулися в цьому), що зазвичай сптворює таке пізнання, чи робить його висновки помилковими, та кажемо про спеціальні зусилля науковців, як уникати пасток буденного пізнання. Але я хочу звернути свою увагу зараз на не систематичний чи науковий спосіб пошуку знань, що знайдені якісним шляхом,